

rullah Efendi, nr. 1668). İlk elde ulaşılabilen divan nüshalarının çokluğu, Askerî'nin tanınmış bir şair olduğunun belirtisi olarak kabul edilebileceği gibi bunu şiirdeki kudretinin bir göstergesi şeklinde değerlendirmek de mümkündür.

Nüshalarına göre 250-300 arasında şiir ihtiva eden divanında münâcât, na't, methiye ve gazellerle Yûnus Emre tesiriyle yazılmış ilâhiler; murabba, muhammes, müseddes, müsebbâ gibi iç kafiyeli musammat şeklinde meydana getirilmiş manzumeler yer almakta, bunlarda vahdet-i vücûd* anlayışı çerçevesinde tasavvuf ve tarikat âdâbını, seyr*ü sülûk merhalelerini ve ilâhî aşkı terennüm etmektedir. Halvetîliğin özelliklerini dile getirdiği manzumelerinde ise didaktik bir ifade tarzı ağır basmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, II, 308; Ergun, *Türk Şairleri*, II, 508; *TYDK*, III, 890-892; Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, IÜ Şarkiyat Araştırma Merkezi Ktp., "Askerî" md., s. 2864; "Askerî", *TDEA*, I, 179.

İSMAIL ÜNVER

ASKERİ MÜZE

İstanbul Harbiye'de Osmanlı silâhlarıyla savaş malzemesinin bulunduğu müze.

Fâtihten sonra değerli silâh ve savaş malzemesini Aya İrini (Hagia Eirene) Kilisesi'nde toplatmaya başlamış, bu gelenek diğer Osmanlı hükümdarları tarafından da devam ettirilerek buraya İç Cebehane adı verilmiştir. XVIII. yüzyılda Osmanlılar'ın Batı'ya açılışının hızlanması III. Ahmed'i yeni bir askerî müze kurma düşüncesine sevk etmiş ve 1726 yı-

linda İç Cebehane, Dârülesliha adı altında müzecilik anlayışına uygun biçimde yeniden düzenlenmiştir. Ancak III. Selim ve II. Mahmud devirlerinde sık sık ayaklanan yeniçerilerin saldırıları yüzünden Dârülesliha bir müddet kapatılmış, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi üzerine de bu dönemdeki yeniçeri düşmanlığının tesiriyle, büyük kısmı bu ocağa ait olan silâh ve teçhizat tahrip edilerek ortadan kaldırılmıştır.

Sultan Abdülmecid döneminde Harbiye Ambarı adıyla bilinen eski Dârülesliha'da Tophâne-i Âmire Müşiri Fethi Ahmed Paşa tarafından yeni bir müze kuruldu ve bu müzeye önce Müze-i Askerî, daha sonra da Âsâr-ı Atıka-i Müze-i Hümâyun adı verildi. Bu yeni ad konulduktan sonra müze yapılan bazı değişikliklerle biri silâh ve harp malzemesini ihtiva eden Mecma-ı Esliha-i Atıka, diğeri arkeolojik eserleri barındıran Mecma-ı Âsâr-ı Atıka olmak üzere iki bölüm halinde halka açıldı. Bir müddet sonra Mecma-ı Âsâr-ı Atıka bölümü Osman Hamdi Bey tarafından Çinili Köşk'e taşınarak bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin çekirdeği oluşturulmuştur. Böylece Aya İrini tamamen eski silâhlara tahsis edilmiş, burada bir de padişah için XV. Louis stilinde küçük fakat ihtisamlı bir oda yapılmıştır.

Fâtihten beri çeşitli şekillerde varlığını devam ettiren Aya İrini, askerî müze olarak Abdülaziz zamanında önemini kaybetmeye başlamış ve hatta o dönemde Kıyafethâne adını taşıyan kıyafet seksiyonu Sultanahmet'teki elbise ambarına nakledilerek Yeniçeri Müzesi adı altında ziyarete açılmıştır.

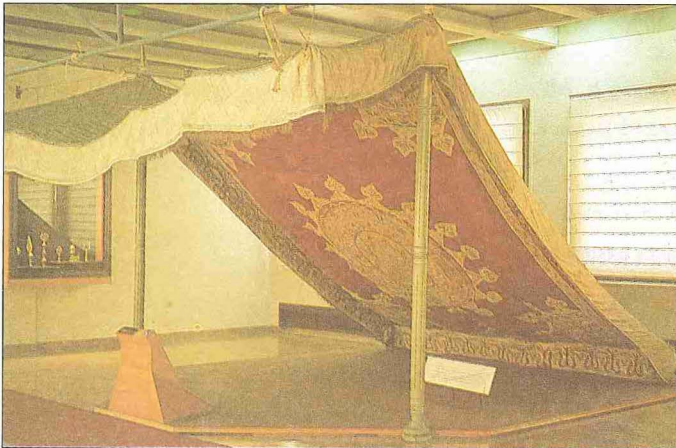
II. Abdülhamid, Mühendishâne-i Berri-i Hümâyun hocalarından (Topçu) Ahmed Muhtar Paşa ile Tophane Müşiri Zeki Paşa'nın Avrupa müzelerini gör-

dükten sonra kendisine verdikleri lâyiha üzerine yeni bir askerî müze kurulmasına karar vermiş ve II. Meşrutiyet'in ilânından sonra da Tophane Müşiri Ali Rızâ Paşa'yı bu iş için görevlendirmiştir. Bunun arkasından Mühendishâne-i Berri-i Hümâyun Nâzırı Ahmed Muhtar Paşa başkanlığında bir komisyon çalışmalarına başlamışsa da memleketteki bazı karışıklıklar bu teşebbüsün bir süre geri kalmasına sebep olmuş ve silâhlar tekrar Aya İrini'de depolanmaya başlamıştır. Fakat aynı yıl Ahmed Muhtar Paşa bu tasarıyı tekrar ele almış ve kurulması kararlaştırılan askerî müzenin müdürlüğüne getirilmiştir.

Adı önce Esliha-ı Askeriyye Müzesi olan, sonra da Müze-i Askerî-i Osmânî olarak değiştirilen müzede 1908'den 1923'e kadar görev yapan Ahmed Muhtar Paşa süratli çalışmasıyla bir kütüphane, bir atış poligonu ve dönemi için büyük bir yenilik sayılan bir sinema kurmuştur. Önemli bir faaliyeti de oğlu Sermed Muhtar'a (Alus) Türkçe ve Fransızca olmak üzere üç ciltlik bir Askerî Müze rehberi hazırlatmasıdır. Ayrıca mehter müziği notalarının "Mehterhâne-i Hâkânî Notaları" adı altında derlenerek yayımlanmasıyla Askerî Müze Yayınları'nın öncülüğü yapılmıştır. Bir süre sonra da Mehterhâne-i Hâkânî adıyla faaliyete geçen mehter takımı müze bünyesine dahil edilmiştir.

II. Dünya Savaşı'na kadar durumunda bir değişiklik olmayan Askerî Müze, savaşın Türkiye'ye de sıçrayabileceği endişesiyle 1940'ta kapatılmış ve barındırdığı eserler İç Anadolu'nun çeşitli vilâyet merkezlerinde korunmaya alınmıştır. Savaşın sona ermesi üzerine eserler İstanbul'a geri getirilerek müze Maçka Kışlası'na nakledilmiştir. 1955'te ise Maçka Kışlası'ndan Harbiye Mektebi'nin jimnastik salonuna taşınmış, 31 Ağustos 1959 tarihinde yerleşmesi tamamlanarak ziyarete açılmıştır. Bir süre sonra da malzemenin çokluğu ve jimnastik salonunun yetersizliğinden dolayı Harbiye Kışlası'nın bütünüyle müze haline getirilmesi kararlaştırılmıştır. 1967'de binada başlatılan restorasyon çalışmaları, çağdaş müzecilik anlayışına uygun bir askerî müze ortaya çıkarabilmek amacı ile halen devam etmektedir.

Müzenin Koleksiyonları. 1. Saldırı Silâhları. a) Ok ve yay. XVIII-XIX. yüzyıllara ait ok, yay, tirkeş (sadak, kubur), yay kurma ve germe araçlarından oluşan okçulukla ilgili malzemelerin yapımında deri, ah-

Askerî Müze'de XVIII-XIX. yüzyıla ait sâyeaban

şap, kemik ve bağa türü maddeler kullanılmıştır. Ayrıca az sayıda deri üzerine iplik veya sim işlemeli bazı tirkeşlerle Batı süsleme tarzlarının hâkim olduğu lake teknikli ok, yay ve kuburlar mevcuttur. b) Balta (teber) ve gönderli baltalar. Müzede sergilenen baltaların eskileri Memlûkler'e ait olup (XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başı) bunları XVII. yüzyıldan itibaren örnekleri bulunan Osmanlı baltaları ile XVIII. yüzyılın sonlarına tarihlenen İran baltaları takip etmektedir. Az miktarda da XVII-XVIII. yüzyıllara ait İskandinav, Rus, Alman ve Saxon baltası bulunmakta, ayrıca Avrupa dillerinde "halberr" adıyla anılan, fonksiyon ve şekil itibarıyla balta ve mızraklarla aynı türde olan bir grup saldırı silâhi daha yer almaktadır. c) Kesici silâhlar. Müzede müslüman ve hıristiyanlara ait XII. yüzyıldan XX. yüzyılın başına kadar gelen ve kılıç, kama, yatağan, hançer, kasatura, cembeye ile bıçaklardan oluşan çok geniş bir kesici silâh koleksiyonu mevcuttur. Bunlar arasında özellikle XV-XVI. yüzyıla ait İslâm ve Avrupa kılıçlarının en gelişmiş örnekleri ağırlık taşımaktadır. 2. Savunma Silâhları. Zırh (zırh gömlek, göbeklik, dizçek, kolçak), miğfer ve kalkandan oluşan savunma silâhları çok zengin bir sekişyon teşkil etmektedir. Çoğunluğu müslümanlara ait olan savunma silâhları diğer silâh türlerine nisbetle kitâbeleri, bezemeleri, bezeme teknikleri ve biçimlerindeki çeşitlilikleriyle dikkati çekmektedir. Bu silâh grubu Memlûk, Osmanlı ve İran gibi büyük İslâm devletlerine ait olanların dışında, Türkler'in Osmanlı öncesi devirlerine ait örneklerle daha da zenginleşmiştir. Ayrıca burada XIII-XIX. yüzyıllar arasında Avrupa'da kullanılan miğfer türleri de yer almaktadır. 3. Ateşli

Silâhlar. Müzede 300'den fazla İslâmî ve Avrupa topundan oluşan büyük bir top koleksiyonu bulunmaktadır. Fâtih Sultan Mehmed döneminden başlayan ve Cumhuriyet'e kadar uzanan Türk topları ile az miktardaki Memlûk ve İran topu İslâmî top grubunu teşkil eder. Bunun yanında, özellikle XVI. yüzyıldan itibaren İtalya (Venedik), Avusturya, Fransa, Rusya ve Almanya gibi belli başlı Avrupa devletleriyle yoğunlaşan münasebetler sonucu ganimet veya hediye olarak alınan Avrupa topları da önemli bir bölüm oluşturmaktadır. XVI. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyılın ortalarına kadar gelen tüfek koleksiyonunun en eski örnekleri fitilli metris tüfekleridir. Bunları çakmaklı, kapsüllü ve mekanizmalı tüfekler takip eder. Ayrıca sekişyonda, XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başlarına ait mitralyözler ve otomatik tüfeklerle çağdaş ateşli silâhlar da birkaç örnekle temsil edilmiştir. Tüfeklerde olduğu gibi çok çeşitli ülkelerin örneklerinden oluşan tabancalarda da özellikle düello tabancaları, özel yapımlar ve el yapısı olanlar dikkati çekmektedir.

Silâh koleksiyonlarının dışında kalan üniformalar, madalya-nişanlar, sancak alemleri, bayrak-sancak ve çadırlar müzede korunan diğer askerî malzemenin başlıcalarıdır. Bu malzemeden çadırlar dışındaki gruplara girenler sayıca az olup genellikle XIX. yüzyılın ortasından XX. yüzyılın ilk yarısına uzanan yüz yıllık bir tarih dilimi içinde yer almaktadır. 350 parça civarındaki çadır koleksiyonunun tamamı Osmanlı çadırlarından meydana gelmektedir. İçlerinde benzeri bulunmayan tek örneklerin de yer aldığı XVI. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başı arasına tarihlenen çeşitli çadırlar ve çadır parçaları, müzenin tekstil grubunun en önemli eserleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Sermed Muhtar [Alus], *Müze-i Askerî-i Osmânî Rehberi*, İstanbul 1338, II; Aziz Ogan, *Türk Müzeciliğinin 100 üncü Yıldönümü*, İstanbul 1947, s. 3 vd.; Cenap Çürük — Ersin Çiçekçiler, *Türk Çadırları Kitabı*, İstanbul 1983; *Askerî Müze* (Akbank Sanat Kültür Serisi 6), İstanbul 1983; Erdoğan Merçil, "Türkiye Askerî Müzeleri", *TK*, II/22 (1964), s. 98-101.

 CENAP ÇÜRÜK

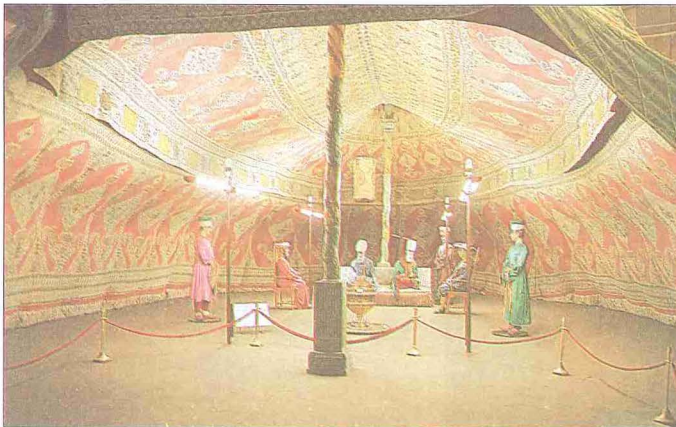
ASKERİMÜKREM

(عسكر مكرم)

İran'ın Hûzistan eyaletinde Ahvaz'ın kuzeyinde kurulan ve bugün mevcut olmayan eski bir şehir.

Mesrukan Kanalı'nın (bugün Âb-ı Gerger) her iki kıyısında, kanalın Karun nehrinin ana kolu Şuteyt ile birleştiği yerin hemen yukarısında kurulmuştu. Önceleri yerinde küçük bir köyün bulunduğu bilinen Askerimükrem'in kuruluşu ile ilgili tarihî bilgiler birbirinden farklıdır. Bir rivayete göre, Emevîler'in Irak valisi Haccâc b. Yûsuf (ö. 95/714) zamanında Hurzâd b. Bâs öncülüğünde çıkan bir isyanı bastırmak üzere gönderilen Mükrem b. Muâviye adlı kumandan tarafından askerî kamp olarak kurulmuştur. Diğer bir rivayete göre ise Irak Valisi Mus'ab b. Zübeyr (ö. 72/691) zamanında, Ahvaz Valisi Mutarrif'i öldürerek isyan eden Ubeydullah b. Ziyâd'ı yakalamak üzere görevlendirilen Mükrem b. Mutarrif'in ordugâh kurduğu yerdir. Kumandan Mükrem burada bir müddet ikamet ederek birçok bina yaptırmış ve böylece Askerimükrem yavaş yavaş gelişerek şehir hüviyetine girmiştir. Yakınında Sâsânî devri şehirlerinden olan ve müslüman akınları sırasında yıkılan Rustâk Kavad (Rüstekubâz) şehri bulunuyordu. İkliminin güzelliği ve bölgenin merkezi olması sebebiyle kısa zamanda gelişen Askerimükrem, Abbâsîler ve Büveyhîler devrinde önemini sürdürdü; özellikle bu dönemlerde bir darphane şehri olarak ün yaptı. *Hudûdü'l-âlem*'de buranın dünya çapında bir şeker üretim merkezi olduğu kaydedilmektedir. XIV. yüzyılda da gelişmesini sürdüren Askerimükrem daha sonra harabe haline geldi.

Önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Askerimükrem'de pamuklu ve ipekli dokumacılığı gelişmişti. Şehir, ticarî önemi yanında İslâmî ilimlerin ve bilhassa kelâm ilminin yüksek seviyede tahsil

Askerî Müze'nin tekstil grubu eserlerinin sergilediği kısımında yer alan çift daireli otağ (Envanter, nr. çadır 1)